

УДК 811.112.2

СПЕЦИФІКА СИНТАКСИЧНОЇ БУДОВИ НІМЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ КАУЗАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ (НА МАТЕРІАЛІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Бараняк М.М., викладач кафедри
германської філології та зарубіжної літератури
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена аналізу синтаксичних структур, притаманних прислів'ям німецької мови. Матеріалом дослідження послужили прислів'я з каузативним компонентом, вжиті у промовах сучасних політиків Німеччини. У статті проаналізовано синтаксичні особливості прислів'їв з огляду на тип речення, яким вони представлені, його довжину, а також висвітлено типові ознаки їх ритміки.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, прислів'я, паремія, суспільно-політичний дискурс, каузативність, синтаксична структура, ідіоматичне значення.*

Статья посвящена анализу синтаксических структур, присущих пословице немецкого языка. Материалом исследования послужили пословицы с каузативным компонентом, использованные в речах современных политиков Германии. В статье проанализированы синтаксические особенности пословиц, учитывая тип предложения, которым они представлены, его длину, а также рассмотрены типичные признаки их ритмики.

Ключевые слова: *фразеологическая единица, пословица, паремия, общественно-политический дискурс, каузативность, синтаксическая структура, идиоматическое значение.*

Baranyak M.M. PECULIARITIES OF THE SYNTACTIC STRUCTURE OF GERMAN PROVERBS WITH A CAUSATIVE COMPONENT (BASED ON SOCIOPOLITICAL DISCOURSE)

The article is devoted to the analysis of syntactic structures that are inherent in German proverbs. Proverbs with a causative component which are used in the speeches of modern politicians in Germany served as the material for the research. The article dwells upon syntactic features of proverbs taking into account the type of sentence they represented with, its length. Typical features of their rhythm are analyzed as well.

Key words: *phraseological unit, proverb, paremiological unit, sociopolitical discourse, causation, syntactic structure, idiomatic meaning.*

Постановка проблеми. Існує чимало наукових розвідок і праць, присвячених дослідженню характерних особливостей паремій. Однак, попри ґрунтовні дослідження синтаксичної структури фразеологізмів загалом, недостатньою мірою з'ясованим залишається питання особливостей синтаксичної будови німецькомовних прислів'їв із каузативним компонентом.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед українських та зарубіжних учених, які займалися дослідженням вербалізації каузативності в рамках синтаксичних відношень, а також на лексико-морфологічному рівні, слід зазначити Д. В. Кононову, Г. І. Глушук-Олею, І. В. Ступак, Н. Є. Леміш, М. Шибатані. Синтаксична структура паремій розглядається в працях С. Ельшпаса, Г. Люґера, П. Гжибека та ін. Віддаючи належне науковій та дослідницькій роботі мовознавців, слід зазначити, що синтаксична структура прислів'їв із каузативним компонентом не була висвітленою повною мірою та залишається актуальною з огляду на загальні тенденції лінгвістичних досліджень.

Постановка завдання. Стаття має на меті проаналізувати особливості синтаксичної будови прислів'їв із каузативним компонентом на матеріалі суспільно-політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У німецькій мові, як і в багатьох інших, каузативність як самостійна граматична категорія не існує. Відсутність системи граматичних форм для її вербалізації, а також нездатність виражати каузативні відношення у мові лише на рівні

морфології має наслідком неоднорідність та розгалуженість у процесі вербалізації цієї категорії каузативності. Прислів'я належить до змішаного типу структурно-семантичної класифікації фразеологічних одиниць та виступають на синтаксичному рівні як самостійні речення, а також як певного роду автономія в межах дискурсу, або як самостійні тексти [1, с. 145].

Протягом століть політики ефективно залучали прислів'я у своїй риторичі, хоча не так часто, як інші види фразеологічних одиниць. Приклади вживання прислів'їв можна знайти у промовах політичних діячів ще з часів О. фон Бісмарка і аж до А. Меркель. Однак міра залучення паремій неоднакова. Порівняно з минулим століттям спостерігається тенденція до все рідшого використання прислів'їв, навіть якщо порівняти те, які прислів'я відомі сучасним поколінням [2, с. 20–21]. На відміну від нефразеологічних одиниць, у прислів'ях категорія каузативності може проявлятися не тільки через буквальне значення компонентів паремії, тобто виражатись не тільки за допомогою лексем з причинно-наслідковими ознаками, але і через актуалізацію таких ознак на рівні ідіоматичному рівні.

Незалежно від того, чи мова йде про прислів'я, чи інші рівнозначні реченню фразеологічні одиниці (максими, крилаті вирази, рутинні формули), для них усіх характерна зазвичай тенденція до синтаксичної простоти. Причиною цього можуть бути вища міра достовірності та влучності, а звідси – їх лег-

ше запам'ятати і передавати з покоління до покоління, слід згадати також мнемонічний ефект швидшого згадування [3, с. 103–104].

За дослідженнями частотності вживання фразеологізмів у політичних промовах, проведеними С. Ельшпасом, було встановлено, що на 100 слів припадає 3 фразеологізми середнім розміром 3,2 слова, тобто майже одна десята досліджених слів належала до галузі фразеології. Однак серед них різні види фразеологізмів були представлені неоднаково. За значенням найбільш частотними виступали фахові фразеологізми. Що стосується прислів'їв, то частотність їхнього вживання була найнижчою [4, с. 103–105].

Опираючись на дослідження про середню довжину прислів'їв німецької мови, слід зазначити, що майже половина (приблизно 52 %) мають у своєму складі від 5 до 8 слів. Однак найчастіше можна зустріти прислів'я, які містять шість лексем. З огляду на тенденцію до спрощення та скорочення розмірів речення у мовленні взагалі, такий результат можна назвати очікуваним. Між середньою довжиною прислів'я та його відомістю і частотою вживання можна спостерігати певну залежність, а саме: довжина прислів'я обернено пропорційна до його поширеності. Однак, не слід стверджувати, що існує спеціальний синтаксис для фразеологізмів, рівнозначних реченню [3, с. 103].

У працях П. Гжибека стверджується, що будь-які обчислення середньої довжини паремій потрібно вважати гіпотетичними, тому що прислів'я може мати кілька варіацій вихідної форми з неоднаковою кількістю лексем, а це може спричинити надто велику похибку в обчисленнях. Крім того, лексикографічні джерела можуть наводити застарілі варіанти вживання прислів'я, а не брати до уваги факт відомості та вживаності прислів'я у певній формі [5, с. 203–215].

Характерними ознаками прислів'їв є специфічна композиція, зокрема ритмічні схеми, вживання рими, звукових повторів, а також своєрідної симетрії між компонентами. Зазначені ознаки служать для легшого запам'ятовування прислів'я та подальшого відтворення. Прислів'я володіють унікальним риторичним потенціалом. Розглянемо детальніше приклади вживання прислів'їв у суспільно-політичному дискурсі на основі текстів промов сучасних політиків Німеччини [6]: *Wir können noch einen längeren Austausch über Sprichwörter halten am Ende habe ich dann „Reden ist Silber, Schweigen ist Gold“, und schweige hier dann immer (M. Kotthaus, 2012, Regierungspressekonferenz)*. Прислів'я **Reden ist Silber, Schweigen ist Gold** можна умовно поділити на дві симетричні синтагми, об'єднані своєрідною ритмічною будовою. Пов'язані римою частини прислів'я: *Zum Thema Erziehung heißt es: „Tugend will ermuntert sein, Bosheit kann man schon allein“ (H. Köhler, 2007, Berlin)*.

Прислів'я розглядають як закриті предикативні сталі вирази, а крізь призму граматики, вони характеризуються здебільшого сталим модальним і темпоральним планом з узагальнюючим значенням, яке існує поза часом.

Внутрішня форма прислів'я виконує функцію організації семантичної структури. Внутрішня форма прислів'я фіксує асоціативні риси ситуації, а її визначають як базу типової для паремії фразової номінації. Внутрішня форма прислів'я служить для його розуміння, а також способу репрезентації його актуального значення. Вона базується на метафоричному намірі, пов'язаному з переходом значення деяких слів і початкового значення інших у структурі прислів'я. Особливе зацікавлення викликає в такому випадку внутрішня форма прислів'я з прямою мотивацією значення [7, с. 225–229].

При аналізі типів речення, якими представлені прислів'я, найчастіше можна виявити прості і зазвичай без доповнень. *Wenn man mitten in der Bekämpfung einer Krise ist, wie wir es im Rahmen der Eurokrise jetzt zweieinhalb Jahre lang waren, dann sagt man in Deutschland das Sprichwort: „Man sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht. Wir haben durch diesen Friedensnobelpreis noch einmal wirklich den Wald gesehen und gesehen, was für ein Werk wir doch auch geschaffen haben, nämlich dass wir es nach Jahrhunderten von Kriegen zum Beispiel zwischen Deutschland und Frankreich geschafft haben, friedlich zusammenzuleben. (A. Merkel, 2013, Oslo)*. Каузативний компонент прислів'я актуалізується у його ідіоматичному значенні та не представлений на лексико-семантичному рівні.

Також вербалізація каузативності може відбуватися на лексичному рівні, як у такому прикладі: іменник *Schmied* передає причинно-наслідкове відношення у прислів'ї, корелюючи з каузативним дієсловом *schmieden* (ковати): „**Jeder ist seines Glückes Schmied**“, *sagt ein deutsches Sprichwort (A. Merkel, 2015)*.

На противагу великій кількості простих речень, однак зустрічаються складносурядні і складнопідрядні.

Серед складнопідрядних зустрічаються такі, у яких від одного підрядного речення можуть залежати інші: *Ein Sprichwort aus Kammersun sagt: „Wer Fragen stellt, muss auch akzeptieren, dass er Antworten bekommt“ (H. Köhler, 2010, Berlin) :: Es mag verstaubt klingen, aber zunächst einmal gilt das alte Sprichwort: „Was du nicht willst, dass man dir tu, das füg auch keinem anderen zu“ (I. Aigner, 2010)*. Причинно-наслідковий ланцюг у цих випадках вербалізується через синтаксичну структуру складнопідрядного речення, яким виражене прислів'я. Типи підрядних речень у таких випадках змішані.

Однак у синтаксисі прислів'їв існують і певні обмеження, переважно використовуються лише одне підрядне:

Підрядне місце: *Ich bin noch am Rätseln, ob das Sprichwort „Wo ein Wille ist, ist auch ein Weg“ immer so stimmt. Ich meine, wenn man klare rechtliche Regelungen und klare Verträge hat, ist es auch ein Wert, dass man an diesen Regelungen und Verträgen festhält (M. Kotthaus, 2012)*.

Підрядне додатку: *Wir alle kennen das Sprichwort „Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr“, und wir alle wissen aus eigener Erfahrung darum, wie spielerisch Lernen*

im Kindesalter sein kann und wie viel schwerer es uns Erwachsenen fällt (H. Köhler, 2008, Bruchsal).

Підрядне місця: „**Wo man singt, da lass dich ruhig nieder**“ heißt es in einem alten Sprichwort. Und das stimmt: Wo man gemeinsam singt und musiziert, da ist wenig Platz für Aggressionen, Anfeindungen und Neid. Da verfolgt man ein gemeinsames Ziel, und das verbindet (H. Köhler, 2008, Bremen).

Підрядне умови (еліптична форма): *Es gibt das Sprichwort „Wenn das Wörtchen ‚wenn‘ nicht wär“.* – Das ist eine müßige Diskussion. Jetzt liegt ein Abkommen vor, das, so glaube ich, wirklich alle Fragen, alle Sorgen und alle Bedenken umfassend begleitet und das eine gute Lösung für die Zukunft bietet, nämlich die völlige Gleichbehandlung mit deutschen Steuerpflichtigen, die ihre Gelder in Deutschland haben (M. Kotthaus, 2012).

Зустрічаються також еліптичні поєднання речень, під якими розуміємо випадки, коли не вживається конститутивний елемент, зазвичай – фінитне дієслово, а рідше – підмет: **Leben und leben lassen.** Dieses Sprichwort kennen wir alle. Es mahnt uns, tolerant zu sein. Aber was heißt Toleranz genau? (C. Lüders) Вербалізація причинно-наслідкового ланцюга відбувається за допомогою лексеми з семою каузативності *lassen* у поєднанні з інфінітивом *leben*.

Серед складносурядних речень зустрічаються ряди послідовних простих речень, інколи вони об'єднані одним підметом або присудком. *So wie es in dem chinesischen Sprichwort, das Konfuzius zugeschrieben wird, heißt: „Erzähle mir und ich vergesse, zeige mir und ich erinnere, lass es mich tun und ich verstehe.“* (C. Wulff, 2010, Berlin) Мовне вираження каузативності відбувається через наказову форму дієслів *erzähle, zeige, lass* очікуваного результату виконання запропонованої дії, що виражено дієсловами *vergesse, erinnere, verstehe*.

Вживання прислів'їв у суспільно-політичному дискурсі пов'язане з його ключовою метою – впливом на слухача, а також спричиненням зворотної реакції. Паремії перетворюють мовні висловлювання на більш влучні, привабливі і дбають про те, щоб такий текст легше охоплювався і краще зберігався у пам'яті. Крім образності прислів'їв вносять

свою долю і інші їхні особливості, зокрема метричні (рима, ритм, асонанс, алітерація), парадокси, еліптичні конструкції, а також персоніфікація в різноманітних її вираженнях [3, с. 70–71].

Висновки та перспективи. Таким чином, прислів'я переважно виражені простими за синтаксичною структурою реченнями середньою довжиною 6 лексем, однак у суспільно-політичному дискурсі вживаються у промовах також ті паремії, які виражені складносурядним або складнопірядним реченням. Останні часто виступають перекладом прислів'я на німецьку мову. Каузативний компонент прислів'я репрезентований або за допомогою прямого значення компонентів прислів'я, або він присутній в ідіоматичному значенні паремії. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення категорії каузативності, яка тісно переплітається з головними завданнями суспільно-політичного дискурсу, а також дослідженням ролі використання прислів'їв у політичних промовах та виступах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Filatkina N. Phraseologie des Lëtzebuergerschen. Empirische Untersuchungen zu strukturellen, semantisch-pragmatischen und bildlichen Aspekten / Natalia Filatkina // Universitätsverlag WINTER GmbH, Heidelberg, 2005. – S. 67 – 71, 145–147.
2. Lewandowska A. Sprichwort-Gebrauch heute. Ein interkulturell-kontrastiver Vergleich von Sprichwörtern anhand polnischer und deutscher Printmedien / Anna Lewandowska. – Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften: Bern, 2008. – 366 S.
3. Lüger H.-H. Satzwertige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung / Heinz-Helmut Lüger. – Wien: Ed. Praesens, 1990. – 314 S.
4. Elspaß S. Phraseologie in der politischen Rede / Stephan Elspaß // Westdeutscher Verlag GmbH, Opladen / Wiesbaden, 1998. – 319 S.
5. Grzybek P. Zur Frage der Satzlänge von Sprichwörtern (unter besonderer Berücksichtigung deutscher Sprichwörter) / Peter Grzybek // Von der Einwortmetapher zur Stazmetapher / Rupprecht S. Baur, Christoph Chlosta. – Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, 1995 (Akten des Westfälischen Arbeitskreises Phraseologie, Parömiologie; 94/95). – S. 203–217.
6. [Електронний ресурс]: Режим доступу: https://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Aktuelles/Reden/_node.html?gtp=422966_list%253D3.
7. Melerovič G. On Semantic Structure on the Proverbs / Galina Melerovič // Phraseology and Paremiology. International Symposium, Sept., 2–5, 1997. [edit. by Peter ĐURČO] // Akademia PZ, Bratislava, 1998. – P. 225–229.